

PRISTUP PROMJENAMA U OBRAZOVANJU

ANĐELKO MRKONJIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 37.014
Pregledni članak
Review

Primljeno :1991 - 01 - 07
Received

Promjene u obrazovnim sistemima su nužnost i predstavljaju, u stvari, pokušaj da se iziđe iz kriznog stanja. One imaju zajedničke ili slične uzroke, pa i akcije, a osim toga imanentne su razvoju svakog društva. Pri klasifikaciji tih promjena koriste se različiti pristupi, npr. vrijeme, sistemski pristup, strukturne promjene, teleologijski pristup, pa se dobiju različiti klasifikacijski modeli.

Tendencije razvoja obrazovanja u Jugoslaviji idu za podizanjem kvaliteta obrazovnih aktivnosti (što je jedan od karakteristika svih reformi), zatim, metamorfozi pedagoškog procesa, što predstavlja unutrašnje promjene u školi, razvoja obrazovanja s razvojem društva i promjenama u njemu tzv. vanjske promjene. Dijalektičnost mjenjanja, determiniraju promjene u obrazovanju kao permanentni procesi.

1. Nužnost promjena i njihova tendencija

Dijalektičnost odgoja i permanentne krize u njemu iskazivali su u toku razvoja

društva promjene¹ u obrazovanju, koje posebno kulminiraju u posljednje vrijeme. Možemo kazati da su te promjene s obzirom na njihov intenzitet i ekstenzitet u pozitivnoj korelaciji s razvojem proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa, što znači da su akceleracija znanstvenih spoznaja, tehničko - tehnologijski razvoj i društvene promjene u uzročno - posljedičnom odnosu s promjenama u odgojno - obrazovnim sistemima.

Promjene u obrazovanju su svakako nužnost, i to ne samo naša. Nema danas zemlje, bez obzira na društveno uređenje i stupanj tehnologijske i ekonomske razvijenosti, u kojoj ne postoji nezadovoljstvo sistemom i sadržajem obrazovanja, pa se kontinuirano provode određene promjene u obrazovnim sistemima. Kao razlozi najčešće se navode društvene potrebe, potrebe razvoja, nužnost prilagođavanja obrazovanja industrijskom i tehnologijskom razvoju, pripreme za prijelaz u postindustrijsko društvo, promjene suvremene obrazovne tehnologije i tehnike, informatička revolucija, a naglašava se također i potreba za doživotnom obrazovanjem, te potrebe pojedinca u funkciji doprinosa materijalnom i socijalnom razvoju društva.

Promjene koje se kod nas dešavaju nisu, dakle, nikakav jugoslavenski specifikum, već se uklapaju u univerzalni okvir. Od oslobođenja zemlje bilo je nekoliko pokušaja da se obrazovanje uskladi s razvojem proizvodnih snaga i odnosa. Svi ti pokušaji čine kontinuirani proces mijenjanja naslijeđenog edukacijskog sistema. Danas se polazi od teze da će u budućnosti društva sa savršenijim obrazovnim sistemom zauzimati one pozicije koje su imala društva s

---

¹ U praksi se vrlo često koristi termin - reforme. Taj pojam prema leksikografskoj građi determiniraju određene promjene, preobrazbe, veće ili manje promjene u školskom sistemu na osnovi pravnih akata, zatim promjene u planiranju i programiranju. Dr. Sveto Marušić navodi neke definicije reformi: "Reforma je specifičan tip promjene koja podrazumijeva planiranu strategiju za mijenjanje nekih aspekata školskog sistema zemlje . . .", Zatim navodi UNESCO - vu definiciju koja podrazumijeva značajne promjene obrazovne politike uz promjene ciljeva, normativa i institucija. Dr. Sveto Marušić: Što su pokazale reforme obrazovanja u nekim zemljama, Pedagoški rad 1 - 2, Zagreb, 1986, str. 45.

Zatim vrijedi navesti stav dr. Stanislava Antića koji u knjizi *Pristup planiranju obrazovanja*, NIRO "Školske novine", Zagreb, 1984, str. 22., navodi: "U tipologiji promjena u obrazovanju, većina teoretičara razlikuje reformu od inovacija te smatraju da se u školi i drugim odgojno - obrazovnim organizacijama može govoriti o inovacijama, a u sistemu obrazovanja o reformi. Ta je distinkcija potrebna da se naglasi potreba aktivnosti činilaca u školi, i to na širokoj fronti inovacija, koje imaju podlogu u inicijativi samih radnih ljudi i njihovog prihvatanja brojnih mogućnosti stalnog rada na unapređivanju odgojno - obrazovne prakse". Znači da se pod pojmom reforme podrazumijevaju radikalnije promjene. To je osnovni razlog da ćemo se služiti pojmom - promjene -, a drugim pojmom - reforme - kada ocijenimo da je to prikladnije.

najvećim prirodnim resursima, ili pak industrijskim potencijalima.

Premda se projektiraju i ostvaruju promjene u različitim sistemima obrazovanja i s *različitim motivima*, ipak valja naglasiti da im se *zajednički uzrok* nalazi u sklonosti obrazovnih sistema konzervativizmu - kao čuvara tradicionalnih vrijednosti i znanja - u zaostajanju za zahtjevima vremena i života u ostvarivanju njihove društvene funkcije. Za sistem obrazovanja fatalno je što se više okreće prošlosti, a nije razvijena ona njegova funkcija koja osigurava pretpostavke i pripremu mladih kadrova za zadatke budućnosti. Dalje se javlja neusklađenost između društveno - ekonomskog razvoja i produkcije obrazovnih sistema koji tendiraju autonomnom razvoju. Ukoliko je ta neusklađenost veća, utoliko je obrazovni sistem nerentabilniji, odnosno poboljšana obrazovna struktura ne utiče na produktivnost rada.

Može se sa sigurnošću tvrditi da sve promjene koje se događaju u obrazovanju *tendiraju* podizanju svoje produktivnosti i efikasnosti, odnosno *podizanju kvaliteta*. Stoga je u pravu Ondrej Pavlik kada kaže da je nemoguće "povećati produktivnost proizvodnog rada a da produktivnost obrazovanja ostane onakva kakva je bila u početku ovog stoljeća, u uvjetima ručne ili mehanizirane proizvodnje".² Ovu misao možemo korigirati te dodati, da nema kvalitetnog rada i života bez kvalitetnog odgoja i obrazovanja. Osim toga broj diplomiranih i školovanih među zaposlenima ne jamči i veću produktivnost. Tako npr. u Sloveniji ima relativno najmanje visokoškolskih kadrova i najmanji broj studenata u odnosu prema broju stanovnika, a istovremeno tu je najveća proizvodnost rada, dok je na Kosovu i u Crnoj Gori situacija obrnuta. Uzroka toj pojavi ima više, a pored ostalog problem je u tome što nije došlo do transfera kvantiteta u kvalitetu, (vjerojatno je nizak kvalitet obrazovanja), zatim je problem u pravilnoj alokaciji kadrova i institucija.

U strategijskim promjenama odgoja i obrazovanja u gotovo svim zemljama, dva su područja u središtu pažnje: *srednje i visoko obrazovanje*. Ti dijelovi sistema, posebno srednje smatraju se trenutno čvorištem mnogih vrlo složenih društvenih i pedagoških problema, područjima u kojima se sukobljavaju i prepliću proturječni zahtjevi i potrebe društvenog, privrednog, kulturnog i znanstveno - tehnološkog razvoja ljudske ličnosti. Dr. M. Juhas analizirao je stanje i nove tendencije promjena srednjeg obrazovanja u Bugarskoj, ČSSR, Mađarskoj, DR Njemačkoj, Poljskoj, Rumunjskoj i SSSR - u, te na toj osnovi došao do osnovnih uzroka koji uvjetuju promjene: prilagođavanje obrazovanja potrebama razvoja društva, tokovima znanstveno - tehnološke revolucije, specifičnostima ekonomskog i kulturnog razvoja; produžavanje osnovnog obrazovanja; uvođenje obaveznog desetogodišnjeg obrazovanja; težnja da se ostvari sveopće srednje obrazovanje, te

---

² Ondrej P a v l i k: Automatizacija i škola, Školska knjiga, Zagreb, 1970, str. 27.

potreba za prevladavanjem slabosti u sistemu obrazovanja, planovima, programima, metodama odgojno - obrazovnog rada, animiranju mladih za proizvodni rad.³

Ciljevi, a uz to i karakteristike promjena vrlo su različite u raznim zemljama. U nekima se naglašava borba protiv nepismenosti, potreba za dostupnošću - demokratizacijom obrazovanja, socijalna mobilnost, programi i promjene socijalne strukture.

Pri razmatranju pojma promjene u obrazovanju ima se u vidu poseban oblik promjena koje pretpostavljaju planiranu strategiju poradi izmjene određenih aspekata obrazovnog sistema jedne zemlje u skladu sa sveukupnošću potreba i predviđenih rezultata uz odgovarajuća sredstva i metode. Međutim, *preobražaji u sistemu odgoja i obrazovanja, imanentni su širim društvenim preobražajima* iz čega se izvode ciljevi obrazovnih promjena, norme i struktura obrazovnog sistema zemlje, dok same inovacije u obrazovanju imaju svrhu poboljšati ili pak izmijeniti izvjesne aspekte obrazovnog procesa. Postojeće studije inovacija u obrazovanju imaju naglašenu tendenciju bavljenja unutrašnjim faktorima obrazovnog sistema.

Mnoge promjene su pretežno usmjerene na *izmjenu vanjske forme* obrazovnog sistema, što ima svoj *raison d'etre* u samoj činjenici što se mnoge društvene pojave i promjene reflektiraju na sam život i rad škole. Pored toga, mnoge su teškoće i problemi uvjetovani subjektivnim činionicima. Otuda *potreba za unutrašnjim promjenama*, tj. *promjenama u kvaliteti rada škole* koje se često zapostavljaju. Analizirajući više stručnih skupova i objavljenih radova unatrag dva desetljeća može se konstatirati da smo izgradili "nove odgojno - obrazovne sisteme i bavili se vanjskom reformom sistema, a nedovoljno unutrašnjom, tj. znanstvenim proučavanjem i izmjenom sadržaja, oblika i metoda rada. Posebno mislim na proces odgojnog djelovanja u cilju oblikovanja čovjeka kao cjelovitog ljudskog bića, koji umije da samostalno misli i kritički rasuđuje i da je socijalno i emocionalno zrela ličnost".⁴ Prevladava tradicionalna metoda nastave *ex cathedra*, koja ne potiče samorad i samoobrazovanje, niti omogućava individualizaciju odgojno - obrazovnog procesa. Dominantan je frontalni način rada koji je prisutan u svim stupnjevima obrazovanja.

Obrazovanje odraslih imanentno je edukacijskim promjenama, koje dobiva nove dimenzije. Ono transformira svoju osnovnu zadaću od korektiva i kompenzacije, te postaje relevantan činilac obrazovnog sistema. Kompenzacijska

³ Dr. Mihajlo J u h a s: Reforma srednjeg obrazovanja u nekim socijalističkim zemljama, Nastava i vaspitanje br. 4., Beograd, 1985, str. 541.

⁴ Dr. Ranka P e a š i n o v i ć: Odgojna funkcija škole u samoupravnom socijalističkom društvu, u Zborniku "Odgoj i škola", Institut za pedagoška istraživanja Filozofskog fakulteta Zagreb i NITRO "Školske novine", Zagreb, 1985, str. 22.

funkcija sastojala se u opismenjavanju i stjecanju osnovnog općeg obrazovanja, stručnog obučavanja i priučavanja. Demokratizacija obrazovanja kao univerzalni proces nije moguć bez obrazovanja odraslih. Stoga s pravom možemo reći da je ovaj podsistem prerastao u okosnicu obrazovnih sistema. Prognoze eksperata kazuju da će uloga obrazovanja odraslih u svim zemljama rasti.

2. Klasifikacija promjena u obrazovanju

Pri elaboraciji klasifikacijskog sistema promjena uzimaju se različiti kriteriji, a najčešće su teleologijske prirode. Promjene možemo promatrati kao političko institucionalni proces ostvarivanja izvjesnih ciljeva. Ovu postavku Richard Sack koristi za klasifikaciju reformi.⁵ U jednu kategoriju svrstava reforme institucionalne strukture, s napomenom da se prouče sredstva i metode koje se upotrebljavaju u procesu reforme. Drugi pristup za klasifikaciju, prema tom autoru, bio bi ispitivanje ciljeva reformi koje svrstava u dvije kategorije: (1) oni ciljevi koji su specifični za sistem obrazovanja, kao što su promjene nastavnog programa, proces prolaza kroz sistem, profesionalna selekcija i orijentacija, i, (2) ciljevi koji su izvan obrazovnog sistema, npr. kada se žele smanjiti pojedinačne, društvene ili regionalne nejednakosti, ili uspješnije povezivanje rada i obrazovanja.

Sack dalje navodi Stevensovnu klasifikaciju reformi u SAD iz godine 1976. koja se temelji na organizacijskom elementu. Prema njemu klasifikacija je interesantna, posebno stoga što ih promatra sa tri značajna aspekta. U prvoj grupi navodi reforme kojima je svrha izmjena strukture obrazovnog sistema, drugu grupu sačinjavaju one reforme koje su usmjerene na izmjenu proizvođa obrazovnog sistema (tj. učenike i studente), a kao treća grupa su reforme koje imaju za predmet promjenu procesa donošenja odluka u oblasti obrazovanja i promjenu obrazovnog sistema.⁶ Ova analitička klasifikacija razgraničava tri najvažnija aspekta koji mogu poslužiti za promišljanje ovih fenomena. Međutim, mnoge promjene u svijetu imaju svoje polazište u više aspekata, što znači da je malo onih koje se temelje samo na jednom predmetnom aspektu.

Pored toga, Sack navodi Danilovu klasifikaciju (1978), a njena tipologija je utemeljena na ciljevima reforme. Autor navodi četiri kategorije planiranih promjena u obrazovanju: (1) reforme koje teže da izmjene ciljeve i funkciju škole u širem društvenom i ekonomskom kontekstu; (2) reforme koje se odnose na organizaciju i administraciju obrazovnog sistema; (3) reforme kojima se nastoji definirati uloga i odnosi između uloga; (4) reforme koje obuhvaćaju nastavne

---

⁵ Richard Sack: Jedna tipologija obrazovnih reformi, u knjizi "Perspektive obrazovanja", Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1982, str. 55.

⁶ Ibid., str. 56.

programe.⁷ Smatramo da i ova tipologija i klasifikacija obrazovnih reformi nije sveobuhvatna.

Nakon ovog kratkog pregleda pokušat ćemo izložiti *naša razmišljanja o klasifikaciji i tipologiji promjena* u obrazovanju, a koja svodimo na tri pristupa. *Prvi pristup* možemo utemeljiti na *vremenskoj dimenziji* i on je dihotoman: (1) promjene koje su projektirane na temelju postavljenog cilja, rezolucija, zakonodavne regulative; (2) promjene koje su se desile, i one su zbiljske, realistične.

Drugi pristup temelji se na *odnosu između sistema i njegovih podсистема*, u prvom slučaju duruštvenog sistema i obrazovnog podсистема, te se u tom slučaju koristi termin *vanjske promjene*, npr. društveno - ekonomski odnosi, ili odnos obrazovnog i drugih podсистема društva. Nasuprot ovome, a u strukturi drugog klasifikacijskog pristupa imamo promjene unutar obrazovnog sistema (institucija), kao npr. odnos subjekata u procesu edukacije, primjena (uvođenje) suvremene tehnike i tehnologije, osposobljavanje i usavršavanje nastavnika i sl., pa se u tom slučaju koristi naziv *unutrašnje - pedagoške promjene*. Mišljenja smo da su oba pristupa dosta uopćena, pa ne udovoljavaju kriterijima za valjanu klasifikacijsku paradigmu.

Treći nam se pristup čini najoperacionalnijim i najracionalnijim, a sadrži uglavnom tri dimenzije promjena, i to: (1) *promjene ciljeva obrazovanja* koje su determinirane promjenama u društvenom sistemu, ili filozofije obrazovanja u konkretnom društvu; (2) *promjene ulaznih elemenata* (inputa) u proces edukacije, npr. subjekata (nastavnika, učenika, studenata i odraslih polaznika), tehnike, tehnologije, objekata, mreža škola, planova, programa, organizacije etc.; (3) *promjene unutar edukacijskog procesa* u toku realizacije kao podsystem obrazovnog sistema, npr. odnos subjekata u procesu edukacije, modeli komunikacije među njima, primjena metoda odgojno - obrazovnog rada, angažman subjekata u procesu edukacije, mikro organizacija edukacijskog procesa, unutrašnja (interna) evaluacija odgojno - obrazovnog rada i sl. Radi lakšeg uočavanja ovaj klasifikacijski model prikazujemo na sl. 1.

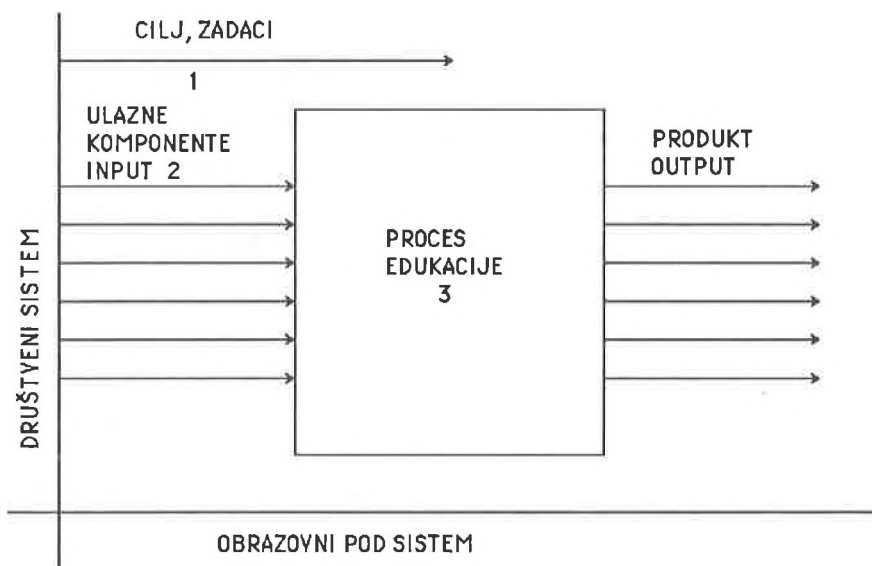
Dakle, za shvaćanje ove klasifikacije bitno je uočiti promjene na razini društvenog sistema, koje imaju refleksije na njegov obrazovni podsystem. A, ako uzmemo obrazovanje kao sistem, onda identificiramo i klasificiramo promjene na razini njegovih podсистема (input, proces edukacije i output).

Pri realizaciji projektiranih promjena obrazovnih sistema nailazi se na određene teškoće. Neke proističu iz neusklađenosti društvene i kulturne sredine (kao navike, organizacija proizvodnje, informiranje i društveni odnosi) i modela koje predlaže obrazovni sistem. Druge poteškoće produkt su neusklađenosti razvoja pojedinih društvenih sektora, npr. raskorak između tehničke opreme i stručnog obrazovanja.

---

⁷ Ibid., str. 56.

Osim toga, stojimo na stajalištu da se u obrazovnom sistemu ništa radikalnije ne može promijeniti bez radikalnijih društvenih promjena, a to dalje znači da edukacijske promjene ne mogu realizirati samo subjekti u organizacijama odgoja i obrazovanja bez subjekata šire društvene zajednice.

Slika 1: Strukturalne promjene

3. Karakteristike promjena u nekim zemljama

Pored ovih općih naznaka, istaknut ćemo neke iz nekoliko zemalja, po principu slučajnog uzroka.

U SSSR - u se polovicom osamdesetih godina prišlo promjenama da bi se usavršavao razvijeni socijalizam. Pošlo se od afirmacije ljubavi za rad, što je uvjetovalo povećanje radnog odgoja u školi. Jedan od bitnih zadataka bio je

deetatizacije obrazovanja.

Proces demokratizacije pretpostavlja dostupnost obrazovanja svim društvenim strukturama. Osnovni uvjet tog procesa jest da ono ne bude izolirano i situirano samo kao institucionalno, već da je moguće i ostvarljivo u radnim organizacijama materijalne proizvodnje i drugih društvenih djelatnosti, odnosno na poprištu drugih društvenih zbivanja. Tek onda je ono dostupno svima i otvara proces potpuniije demokratizacije. U praksi se radilo suprotno, kao npr. ukidanje obrazovnih centara pri proizvodnim sistemima ("Rade Končar" u Zagrebu), ili pak oduzimanje verifikacije R/N sveučilištima za osnovno i stručno obrazovanje odraslih.

Drugi moment u ostvarivanju procesa demokratizacije sastojao se u osiguravanju uvjeta za zadovoljavanje društvenih (globalnih) obrazovnih i kadrovskih potreba, te zadovoljavanje individualnih (pojedinačnih) obrazovnih potreba i aspiracija. Naše iskustvo i ono iz drugih zemalja upozorava da se vrlo često ne poklapaju individualne i društvene potrebe, osobito na razini usmjerenog obrazovanja. To je došlo posebno do izražaja u vrijeme upisa, izbora struka, zanimanja i studija. Za prevladavanje te diskrepancije koristio se etastički instrument zvani plan upisa - upisne kvote, koje su se zasnivale na selekciji. Čini se da su selekcija i demokratizacija isključivi, pa to umanjuje demokratičnost obrazovanja, tim više ako se zna da selekcija koja se provodila nije znanstveno utemeljena, već se oslanja na školski numerus clausus. Koliko su se respektirale individualne potrebe vidi se i iz činjenice da je Jugoslavija bila među rijetkim zemljama svijeta koja je imala jedinstvenu srednju školu.

U projektu se pošlo od ostvarenja filozofije doživotnog obrazovanja i koncepta permanentnosti. To znači da učiti cijelog života postaje naš ideal. Međutim, da bi čovjek učio bar u svom radnoaktivnom periodu (drugoj životnoj dobi), treba osigurati uvjete. Prvi uvjet s kojim se i danas suočavamo jest materijalne prirode, drugi relevantni uvjet je organizacijske i tehnologijske prirode, a treći se nalazi u prevladavanju nejednakosti između obrazovanja mladih i odraslih. Jer, u postojećem sistemu je sve - od zakonodavne regulative, organizacije mreža i programa, osiguravanja materijalnih uvjeta, izgradnje objekata i organizacije sistema obrazovanja i njegovih institucija - u funkciji obrazovanja mladih. Znači da nemamo razvijen model obrazovanja odraslih što zahtijeva suvremeno društvo.

Proces deskolarizacije obrazovanja smatrao se kao antiteza nemoći institucionalnog dijela obrazovnog sistema da društvu pruži očekivane edukacijske rezultate. Intencija je bila da se pojedine edukacijske zadaće škole prenesu na druge konstitutivne elemente društva. Slikovito rečeno, da se edukacijski proces prenese u "laboratorij" društvenog života. Nasuprot ovom deklarativnom opredjeljenju i sam projekt promjena je rađen kabinetski i bez njegove eksperimentalne provjere, što je vrlo inhibitorno djelovalo na njegove očekivane rezultate. S druge strane, participacija drugih društvenih subjekata nije polučilo očekivane efekte, jer za te funkcije nisu bili osposobljeni.

radu”.⁹ Promjene u procesu izgradnje nastavnog kadra kretat će se od izbora kandidata, do planova i programa, do unapređenja njihovog materijalnog i društvenog statusa.

Švedsku karakteriziraju neki relevantni momenti kada je u pitanju razvoj školstva; vrlo niska stopa nezaposlenosti (prema nekim podacima ona iznosi svega 2%),¹⁰ visoki nacionalni dohodak i stabilan razvoj privrede. Prve ozbiljnije promjene desile su se pedesetih godina poradi demokratizacije obrazovanja i programskog razvoja srednjeg obrazovanja. Strategijske promjene uočavale su se u osnivanju komiteta eksperata, osiguravanju sredstava, znanstvenom istraživanju, provjeravanju valjanosti novih programa u eksperimentalnim institucijama, provođenju korigiranih programa u svim dijelovima zemlje. U Švedskoj su promjene permanentne, a odlikuju se manjim zahvatima u funkciji razvoja privrede i društva.

Za *Kubu* je karakterističan visoki stupanj komplementarnosti između revolucije i obrazovanja, jer se došlo do spoznaje da je napredak moguć jedino uz masovno sudjelovanje ljudi u ekonomskom životu zemlje, što je iziskivalo masovno obrazovanje, jer je sistem prije završetka revolucije (1959.) bio predviđen za privilegirane društvene slojeve, te je imao elitni karakter.

Nakon revolucije postavljeni su slijedeći ciljevi: opismenjavanje odraslih, razvijanje mreže osnovnih škola i podizanje obrazovne razine stanovništva, formiranje škola koje će svojom programskom usmjerenošću pripremati za rad i nastavak obrazovanja. Neki postavljeni ciljevi su dosta uspješno ostvareni, prvenstveno zahvaljujući angažmanu i konvergenciji ciljeva škole, politike i ekonomije zemlje.

Novije promjene odgojno - obrazovnog sistema u *Jugoslaviji* otpočele su polovicom sedamdesetih godina; u njima se pošlo od pretpostavke da je društveni prosperitet, izlazak iz ekonomskih teškoća i rješavanje ostalih društvenih problema moguć uz suvremeni sistem odgoja i obrazovanja i razvijanje znanstveno - istraživačke djelatnosti. Iz toga su proizišle promjene za mijenjanjem i transformacijom obrazovanja i znanosti uporedo s mijenjanjem ekonomskog sistema. Prema tome, promjene u obrazovanju su sastavni dio ukupnih društveno - ekonomskih promjena. Stoga odgoj i obrazovanje prestaje biti samo briga države i njenih organa, već postaje briga cijelog radnog sistema.

Strategijske pravce razvoja obrazovanja u *Jugoslaviji* od polovice sedamdesetih do početka devedesetih godina elaborirat ćemo kroz nekoliko relevantnih procesa: proces demokratizacije i permanentnosti, proces deskolarizacije, i proces

---

⁹ Ante B e ž e n: Reforma obrazovanja u SSSR - u, Školske novine br. 8, Zagreb, 1985, str. 12.

¹⁰ Dr. Sveto M a r u š i ć: Što su pokazale reforme obrazovanja u nekim zemljama, Pedagoški rad, br. 1 - 2, Zagreb, 1986, str. 50.

obogaćivanje srednjeg obrazovanja mladih općim stručnim obrazovanjem, te osiguranje što lakšeg prijelaza od općeg na stručno obrazovanje. Nastojalo se podići značaj i vrijednost stručno - tehničkog obrazovanja, kako bi se mladi ljudi što efikasnije pripremili za ovladavanje suvremenom tehnikom i tehnologijom. Prema nekim podacima taj projekt promjena razmatran je na oko milijun i trista tisuća skupova, a procjenjuje se da je na tim skupovima sudjelovalo oko sto i dvadeset milijuna ljudi.⁸

Važno je naglasiti da se mnoge promjene prije njihove primjene eksperimentalno provjere. To je učinjeno i s uključivanjem šestogodišnjaka u škole. Ono se provodi postupno i oprezno, tj. tako da se najprije osiguraju potrebni uvjeti.

Promjene se koncipiraju kao opći i društveni proces i zadatak. Sve djelatnosti trebaju dati svoj doprinos u razvoju školstva i obrazovanja: od proizvođača opreme i namještaja, tehničkih sredstava, proizvođača kompjutera, te organizacije koje moraju osigurati stručnu praksu. Zadaci koji su postavljeni očituju se u podizanju kvaliteta odgoja i obrazovanja, izmjeni planova i programa, izradi udžbenika i priručnika, poboljšanju radnog odgoja i profesionalne orijentacije, pojačanju odgovornosti i discipline učenika, poboljšanju ugleda nastavnika i njihovom stručnom osposobljavanju, poboljšanju materijalnog položaja . . . Valja naglasiti da se značajnije promjene provode u osnovnom i srednjem obrazovanju, čija struktura izgleda ovako: 1 - 4. razred je osnovno obrazovanje, 5 - 9. razred čini nepotpunu srednju školu, a 10 - 11. razred je srednja općeobrazovna škola.

Novom koncepcijom nastoji se osuvremeniti i tradicionalna organizacija odgojno - obrazovnog procesa koja se temelji na nastavanom satu. Traže se putevi za seminarske rasprave, praktikume, konzultacije i druge suvremene organizacijske oblike, što zahtijeva i smanjenje broja učenika u odjeljenjima i grupama.

Poseban naglasak se stavlja na povezivanje škole i poduzeća, (svaka škola surađuje s nekim poduzećem u kojima će se osnivati radionice za učenike), zatim na osnivanje nastavno - proizvodnih kombinata, obrazovnih pogona s posebnim radnim mjestima za učenike. Znači, radi se na oživotvorenju ideje osposobljavanja škole za proizvodni rad i poduzeća za funkciju edukacije.

Promjene se uočavaju u jačanju večernjih škola, što znači u obrazovanju odraslih, (da bi se radnicima osigurala mogućnost doškolovanja, dopunskog obrazovanja i daljnjeg stručnog usavršavanja). Obrazovanje odraslih zauzima značajno mjesto u sistemu.

Posebna pažnja se usmjerava na ulogu nastavnika: "Narodni učitelj je kipar duhovnog svijeta mlade ličnosti, osoba kojoj je društvo povjerilo svoju najveću dragocijenost - dijete - svoju nadu, svoju budućnost. Ta najdragocijenija i najteža profesija traži od čovjeka koji joj je posvetio život neprestano stvaralaštvo, stalni misaoni rad, ogromno duševno bogatstvo, ljubav prema djeci i bezgraničnu odanost

⁸ Ante B e ž e n: Reforma obrazovanja u SSSR - u, Školske novine br., 3 - 4, Zagreb, 1985, str. 18.

Pošlo se od pretpostavke da je povezivanje rada i obrazovanja moguće ostvariti na nizu zadaća kao: ispitivanjem obrazovnih potreba i planiranjem kadrovske reprodukcije, jer ako zajednički rad na ovim aktivnostima izostane, dolazi do hiperprodukcije stručnjaka jednih profila, a s druge strane do diferenciranosti drugih kategorija; planiranjem i programiranjem u funkciji suvremenosti, efikasnosti i racionalnosti edukacijske aktivnosti s posebnim akcentom na osposobljavanju kadrova za nove tehničke i tehnologijske izazove; smatrano je nužnim da proces realizacije mijenja svoju tradicionalnu lokaciju, pa ga iz školske učionice preseljavati ga u tvorničku učionicu; i faza evaluacije je trebala doživjeti promjene u smislu da se realizira u zajedničkoj suradnji škole i radnih organizacija, što je moglo doprinijeti osuvremenjavanju nastavnih programa, posebno stručnih programskih osnova. Za realizaciju ove ideje bilo je nužno osigurati odgovarajuće materijalne i organizacijske pretpostavke u poduzećima. Istraživanja pokazuju¹¹ da ove pretpostavke nisu osigurane, pa je tako i ova ideja ostala na deklarativnoj razini.

Proces deetaticizacije obrazovanja temeljen je na tezi koja se sastoji u slabljenju utjecaja države i državnih institucija na sistem obrazovanja. Nasuprot tome, od sedamdesetih godina naovamo rastao je broj državnih i paradržavnih institucija, te njihov birokratski i administrativni aparat koji je "bio" u funkciji razvoja sistema obrazovanja (promatrajući u vertikali, na razini republike bilo ih je 17, a na saveznoj razini preko sedamdeset). To je utjecalo na slabljenje materijalne baze obrazovne djelatnosti, a istovremeno determiniralo je obrazovnu djelatnost u sferu potrošnje pri društvenoj raspodjeli.

Ovaj projekt doživio je svoju negaciju i time što je godine 1990. izrađen Prijedlog nove koncepcije odgojno - obrazovnog sistema u Hrvatskoj koji je sada u procesu realizacije. Ovom prilikom istaknut ćemo samo neka temeljna polazišta ovog projekta: multikulturalizam i interkulturalizam, inovativno - umjesto imitativnog obrazovanja, permanentnost edukacije, diverzificiran - umjesto unificiranog obrazovanja, pluralizam programa, pluralizam škola s obzirom na vlasništvo (državne, tvorničke i privatne), deideologizacija obrazovanja¹². . .

Umjesto zaključka navest ćemo neke akcente iz rasprave s internacionalnog seminara koji je održan godine 1985. u Dubrovniku¹³, u kojima se naznačavaju glavni pravci promjena kao što su: da pojedinačni ciljevi reforme moraju biti realistični, a konačni cilj dugoročan; umjesto reforme kao akta u jednom trenutku

---

¹¹ Dr. Anđelko M r k o n j i ć: Činioci kvaliteta srednjeg obrazovanja, NIRO "Školske novine", Zagreb, 1989, str. 73 - 75.

¹² x x x : Prijedlog nove koncepcije odgojno - obrazovnog sistema u SR Hrvatskoj, Delegatski vjesnik, br. 492, Zagreb, 1990, str. 6 - 7.

¹³ Dr. Sveto M a r u š i ć: Što su pokazale reforme obrazovanja u nekim zemljama, Pedagoški rad, br. 1 - 2, Zagreb, 1986, str. 51 - 52.

moramo prihvatiti "tekuće reforme", koje će biti trajne adaptacije sistema prema potrebama privrede i društva; reforme tehničkog tipa valja vezati s onim strukturnim, da se na taj način osigura interdisciplinarni pristup; zatim se naglašava da svakom koraku reforme mora prethoditi značajno planiranje s elementima kao što su dugoročni razvoj zemlje, značajni "udarni" pravci tog razvoja, postojeće i buduće grane djelatnosti, mreža, sistem obrazovanja; prije uvođenja novih programa za čitavu populaciju potrebno je primijeniti znanstveno istraživanje - eksperimentalna škola se ovdje pokazuje kao najbolje rješenje.

L I T E R A T U R A

- A n t i ć S., 1984, *Pristup planiranju razvoja obrazovanja*, Zagreb, NIRO Školske novine.
- B e z d a n o v S., 1981, "Istraživanje društveno - ekonomskih aspekata vaspitanja i obrazovanja", u Zborniku *Stručno - pedagoški i naučno - istraživački rad u vaspitanju i obrazovanju*, Novi Sad, Pedagoški zavod Vojvodine.
- B e ž e n A., 1985, "Reforma obrazovanja u SSSR - u", serija napisa u *Školskim novinama* br. 3 - 8, Zagreb.
- J u h a s M., 1985, "Reforma srednjeg obrazovanja u nekim socijalističkim zemljama", *Nastava i vaspitanje* br. 4, Beograd.
- M a r u š i ć S., 1986, "Što su pokazale reforme obrazovanja u nekim zemljama", *Pedagoški rad* br. 1 - 2, Zagreb.
- M r k o n j i ć A., 1989, *Činioci kvaliteta srednjeg obrazovanja*, Zagreb, NIRO Školske novine.
- N i k o l i ć M., 1984, *Glavne tendencije razvoja obrazovanja u svetu*, Zagreb, Školska knjiga.
- P a v l i k O., 1970, *Automatizacija i škola*, Zagreb, Školska knjiga.
- P o t k o n j a k N., 1980, *Sistemi obrazovanja u Engleskoj, SAD, Kanadi*, Novi Sad, NIRO "Misao".
- x x x x, 1980, "Prijedlog nove koncepcije odgojno - obrazovnog sistema u SR Hrvatskoj", *Delegatski vjesnik* br. 492, Zagreb.
- S a c k R., 1982, "Jedna tipologija obrazovnih reformi", u knjizi *Perspektive obrazovanja*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Š i m l e š a P., 1977, *Na putu do reformirane škole*, Zagreb, Pedagoško - književni zbor.

Andelko Mrkonjić: AN APPROACH TO EDUCATIONAL CHANGES

S u m m a r y

Changes in educational systems are necessary and they, in fact, represent an attempt to overcome a crisis. They have common or similar causes and thus also common actions and they are immanent to the development of every society. In the classification of such changes one can use different approaches, for example: time, systematic approach, structural changes, teleological approach and thus we obtain different classificatory models.

Tendencies in the educational development in Yugoslavia go in the direction of raising the quality of the educational activities (which is one of the characteristics of all reforms). Then towards the metamorphosis of the pedagogical process with inner changes in the schools, development of society with the so - called outer changes. The dialectics of social changes determine the educational ones as permanent processes.